

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди

ЗВЕРЄВА Ніна Леонідівна

УДК 378.016:373.3.011.3-051

**ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ
ПІДГОТОВКИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Харків – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент
Філатова Лада Семенівна,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди,
доцент кафедри початкової і професійної
освіти.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Хижняк Інна Анатоліївна,
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний
університет» (м. Слов'янськ),
декан факультету початкової, технологічної
та професійної освіти;

кандидат педагогічних наук
Пінчук Ірина Олександрівна,
Глухівський національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка,
старший викладач кафедри теорії і методики
початкової освіти.

Захист відбудеться «09» квітня 2021 р. о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.053.04 в Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди за адресою: вул. Алчевських, 29, ауд. 216, м. Харків, 61002.

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди за адресою: вул. Валентинівська, 2, ауд. 215-В, м. Харків, 61168.

Автореферат розісланий «06» березня 2021 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. П. Ткаченко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сьогодні в освіті з'являється ціла низка нових вимог до підготовки педагогічних кадрів. Комунікативна компетентність учителя стає першоосновою траєкторії професійного зростання, розбудови ефективного освітнього середовища, що виконує триєдину мету. Особливого значення така компетентність набуває в діяльності вчителя початкових класів, який закладає підґрунтя для подальшого інтелектуального та духовного зростання учня. На державному рівні це засвідчено в Законі України «Про вищу освіту» (2014), «Про освіту» (2017), Концепції «Нова українська школа» (2016), нормативних документах. Зміна загального спрямування освітньої підготовки молодшого школяра вимагає змін і в підготовці майбутнього вчителя початкової школи, що зазначено в новому Професійному стандарті «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» (2020). У процесі професійної підготовки студентів орієнтують на використання ефективних форм, методів і засобів навчання, необхідних для реалізації компетентнісного підходу в початковій школі. Між тим цей процес неможливий без стійкої педагогічної комунікативної компетентності самого вчителя. Педагогічна комунікативна компетентність передбачає володіння навичками спілкування у професійному середовищі, уміння створювати та інтерпретувати значущі для педагогічної діяльності висловлювання, нормами мовленнєвої поведінки, знання законів сучасної комунікації для успішного вирішення різноманітних навчально-методичних і виховних завдань.

Різні підходи щодо формування комунікативної компетентності в майбутніх педагогів достатньо широко висвітлені в працях Н. Волкової, Ю. Ємельянова, В. Захарова, І. Зимньої, Н. Кузьміної, С. Петрушина, Л. Петровської, Є. Прозорова, О. Сидоренка, В. Семиченко та інших. Зокрема про теоретичні та методичні аспекти формування комунікативної компетентності вчителів початкових класів ідеться в наукових розвідках Т. Довженко, К. Слесик, Л. Ткаченко, В. Ушмарової, Л. Філатової, І. Хижняк, І. Шумілової та інших. Комунікативна компетентність визначається як базова для розвитку загальних та фахових, про що віддзеркалено в дослідженнях Ю. Бойчука, О. Гнізділової, В. Євдокимова, І. Зязюна, Н. Ткачової, О. Попової, І. Прокопенка та інших. Важливим складником професійного розвитку фахівця можемо визначити іншомовну компетенцію (М. Васильєва, Л. Голубнича, О. Гончар, І. Костікова, І. Пінчук та інші). Комунікативна компетенція є основою духовного розвою особистості в освітньому середовищі, рефлексії, формування лідерських якостей (В. Ворожбіт-Горбатюк, О. Друганова, Л. Зеленська, С. Лупаренко, О. Резван, Л. Рибалко, О. Романовський, В. Фомін та інші). Набуває поширення вивчення особливостей формування комунікативної компетентності в цифрову епоху (Л. Білоусова, Л. Гризун, Н. Житеньова, Т. Лазарева, А. Прокопенко та інші). Ґрунтовні дослідження в цій галузі здійснили й представники зарубіжних наукових шкіл: Л. Бахман, М. Кенел В. Купах, А. Палмер, М. Свейнта, Б. Шпітсберг та інші. Однак постійно з'являються нові напрями досліджень комунікації, а значить розширюється коло питань, що потребують уточнень або нових підходів до

вирішення вже дослідженого. Організація навчального процесу закладів вищої освіти не реалізує повною мірою змоги дисциплін професійної та практичної підготовки щодо формування високого рівня педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя початкових класів. Це пов'язано зі зменшенням практики усного полілогу, зростанням частки самостійної роботи студентів, а сьогодні вже й переважанням дистанційних форм навчання. На основі аналізу теоретичних напрацювань науковців, досвіду педагогів-практиків виявлено низку **суперечностей**, що підтверджують необхідність цілеспрямованого формування в учителя початкової школи педагогічної комунікативної компетентності, зокрема між:

- потребою вдосконалення якості професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів відповідно до вимог сучасного суспільства й недостатнім рівнем фахової підготовки випускників педагогічних вишів;
- необхідністю вдосконалення педагогічної комунікативної компетентності вчителя початкових класів згідно із вимогами сьогодення та наявним її рівнем;
- інтенсивним розвитком сучасної комунікації та недостатнім використанням учителями її дидактичного потенціалу в практиці початкової школи;
- наявністю значної кількості теоретичних праць із проблем педагогічної комунікації та відсутністю системних науково обґрунтованих технологій формування педагогічної комунікативної компетенції в майбутніх учителів початкових класів.

Зважаючи на актуальність проблеми та необхідність розв'язання зазначених суперечностей, обрано тему дослідження – **«Формування педагогічної комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі фахової підготовки»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано як складову частину комплексної програми науково-дослідної роботи кафедри початкової і професійної освіти «Сучасні освітньо-виховні технології в підготовці учителів» (ДР № 0111U008876) та корелює з комплексною темою кафедри «Інноваційні технології в підготовці фахівців різних галузей» (0120U104987) Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.

Тему дослідження затверджено вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (протокол №1 від 01.03.2013) та узгоджено Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології Національної академії педагогічних наук України (протокол №3 від 26.03.2013 р.).

Мета дослідження полягає у виявленні впливу теоретично обґрунтованої та експериментально перевіреної технології на сформованість педагогічної комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі фахової підготовки.

Завдання дослідження:

1. На підставі аналізу наукової літератури розкрити суть поняття «комунікативна компетентність фахівця».

2. Уточнити зміст і структуру поняття «педагогічна комунікативна компетентність майбутнього вчителя початкових класів».

3. Основуючись на аналізі специфічних властивостей системи педагогічної освіти України розкрити особливості формування педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя в процесі фахової підготовки.

4. Науково обґрунтувати, розробити й експериментально перевірити технологію формування педагогічної комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі фахової підготовки.

Об'єкт дослідження – підготовка учителів початкових класів.

Предмет дослідження – технологія формування педагогічної комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі фахової підготовки.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні про те, що формування педагогічної комунікативної компетентності у процесі фахової підготовки значно покращиться, якщо побудувати його на основі науково обґрунтованої технології, що базується на компетентнісному та особистісно-діяльнісному підходах та передбачає поетапне формування комунікативно значущих мотивів, знань, умінь, ціннісних зразків поведінки, орієнтованих на задоволення потреб організації ефективного освітнього середовища в початковій школі.

Для вирішення поставлених завдань, досягнення мети та перевірки гіпотези дослідження використано комплекс сучасних **методів**:

- *теоретичні*: вивчення, аналіз та узагальнення філософської, психолого-педагогічної та методичної літератури, опис процесу дослідження та узагальнення результатів експерименту;

- *емпіричні*: психолого-педагогічні діагностичні методи (анкетування викладачів, учителів, студентів, тестування, бесіди, опитування), обсерваційні методи (спостереження, самоспостереження, ранжирування), що сприяли вивченню стану проблеми в практиці; аналіз продуктів діяльності (монографічне дослідження комунікативної діяльності студентів і молодших школярів) допоміг відстежити взаємозалежність між сформованістю комунікативної компетентності вчителя та особистісним розвитком молодших школярів; експериментальні (діагностичний, констатувальний, формувальний експеримент) дали змогу перевірити припущення, сформульоване в гіпотезі;

- *методи кількісного та якісного аналізу* емпіричних даних із метою зіставлення та узагальнення результатів експериментального дослідження.

Наукова новизна та теоретичне значення результатів дослідження полягає в тому, що:

- *уперше обґрунтовано* та експериментально перевірено технологію формування педагогічної комунікативної компетентності та етапи її реалізації (цільовий, теоретико-процесуальний та оцінно-результативний). Технологія забезпечує досягнення поставленої мети – формування педагогічної комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів і цілісність поетапного процесу її формування: доцільне використання форм, методів, засобів та розкриття компонентів, критеріїв, показників і рівнів сформованості педагогічної комунікативної компетентності;

- *уточнено* зміст та конкретизовано структуру ключового поняття «формування педагогічної комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів» через виокремлення ціле-мотиваційного, змістовно-оперативного, емоційно-вольового та оцінного компонентів, відповідних критеріїв (спонукальний, мотиваційний, когнітивний, особистісний) і показників та рівнів (низький, середній, високий) сформованості педагогічної комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів;

- *удосконалено* зміст відповідних навчальних дисциплін, методи активного і проблемного навчання: дискусії, моделювання ситуацій, дидактичні ігри; самостійна та групова робота: опрацювання літератури, робота з вебресурсами; організаційні форми: практичні заняття, самостійна робота, тренінги, колоквиуми, диспути; засоби: тематичні практикуми, матеріали та ресурси інформаційного середовища. Подальшого розвитку набули теоретичні та методичні аспекти розвою педагогічної комунікації.

Практична значущість результатів дослідження полягає в тому, що технологія формування педагогічної комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі фахової підготовки пройшла експериментальну перевірку. В освітній процес підготовки майбутніх учителів початкових класів упроваджено авторську програму дисципліни за вибором «Комунікативно-мовленнєва компетентність майбутнього вчителя початкових класів як інструмент вирішення педагогічних завдань».

Положення, висновки й рекомендації, розроблені на основі узагальнення дослідницьких матеріалів, *упроваджено* в процес професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (довідка про впровадження №01/10-61 від 17.01.2019 р.), Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка про впровадження №404-33/03 від 26.03.2019 р.).

Матеріали дослідження *можуть використовуватися* в професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої освіти для оновлення змісту лекційних і практичних занять; в організації педагогічної практики; у процесі написання курсових і магістерських робіт; у розробці освітніх та навчальних програм; у створенні навчальних посібників; у системі післядипломної освіти та підвищення кваліфікації вчителів початкової школи.

Апробація результатів дослідження. Основні положення й результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри початкової і професійної освіти; лабораторії інноваційних технологій початкової освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (2015 – 2020 рр.)

Основні положення й результати дослідження дістали оприлюднення на наукових конференціях різних рівнів:

- міжнародних: «Проблеми та перспективи розвитку педагогічних і психологічних наук» (Київ, 2013); «Актуальні питання педагогіки та психології: наукові дискусії» (Львів, 2013); «Ключові питання наукових досліджень у сфері педагогіки та психології у XXI ст.» (Львів, 2013); «Освіта в констеляціях постсучасності» (Харків, 2017); «Актуальні проблеми реформування системи

виховання та освіти в Україні» (Львів, 2018); «Key Issues of Education and Sciences: Development Prospects for Ukraine and Poland» (Stalowa Wola, 2018);

• всеукраїнських: «День науки – 2013» (Харків, 2013); «Наукові досягнення, відкриття та шляхи розвитку педагогічної науки» (Запоріжжя, 2018).

Публікації. Основний зміст дисертації відображено в 14 одноосібних публікаціях, серед яких: 5 статей у фахових виданнях України, 1 публікація в зарубіжному виданні, 8 – у матеріалах і тезах науково-практичних конференцій.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація містить вступ, два розділи, висновки до розділів, висновки, список використаних джерел (287 найменувань, із них 6 – іноземною мовою) і 7 додатків (на 18 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 202 сторінки, з них основного тексту – 162 сторінки. Робота містить 9 таблиць (на 9 сторінках) і 6 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми та її актуальність, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, представлено гіпотезу, методи наукового дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне й практичне значення роботи, наведено відомості про апробацію та впровадження отриманих результатів.

У першому розділі «**Теоретичні основи формування педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя початкових класів**». На підставі аналізу наукової літератури з'ясовано основні підходи до визначення комунікативної компетенції та особливості її вияву в педагогічній діяльності. Проаналізовано Професійний стандарт «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», що дало змогу визначити специфіку фахової підготовки та виявити суперечності щодо потенційно закладеного рівня сформованості комунікативної компетентності та реальних даних. Обґрунтовано технологію формування педагогічної комунікативної компетентності, що передбачала поетапну реалізацію взаємопов'язаних етапів: цільового, теоретико-процесуального та оцінно-результативного.

Проведений аналіз наукової літератури дав змогу розглянути комунікативну компетентність за такими напрямками:

- *філософським* – через осмислення сучасних процесів глобалізації, запровадження нових телекомунікаційних технологій, становленням цифрового суспільства, появою інноваційних комунікативних зв'язків (В. Биков, В. Глушков, М. Кастельс, В. Кремінь, М. Онопрієнко та інші);

- *психолого-педагогічним* – застосування компетентнісного підходу для дослідження явищ взаємодії в освітньому середовищі, психологічні особливості учасників педагогічної комунікації, вибір ефективних стратегій комунікативної взаємодії, реалізацію концепцій лідерства в контексті комунікації, добір іміджевих парадигм (В. Євдокимов, І. Зимня, Б. Ломов, О. Романовський, Л. Ткаченко, Л. Філатова та інші);

- *дидактичним* – визначення педагогічної комунікації як дидактичних засад організації освітнього процесу в початковій школі (Л. Варзацька, М. Вашуленко,

Н. Воскресенська, О. Джежелей, С. Дорошенко, А. Ємець, О. Коваленко, О. Савченко, О. Хорошковська).

У дисертації акцентовано увагу на тому, що педагогічна комунікація має відповідати характеристикам відкритості, прозорості, ввічливості, адресності та врахування контексту. Узагальнення результатів проведеного наукового аналізу доводить, що сучасне освітнє середовище відходить від традиційних моделей взаємодії між учителем, дітьми й батьками, оскільки орієнтується на демократичні моделі спілкування. Зокрема, Концепція «Нова українська школа» націлює вчителя на створення такої комунікативної системи, у якій дитина б прагнула до самовираження, зокрема й через продуктивну комунікацію, а комунікативна компетентність визначена як ключова. Підтвердження знаходимо в Європейських еталонних рамках, де визначаються компетентності спілкування рідною мовою та спілкування іноземними мовами, які трактуються як змога виражати й пояснювати власні думки, погляди та факти у всіх видах мовленнєвої діяльності. Творчо взаємодіяти на мовному рівні в усіх соціально-культурних контекстах під час навчання, професійної діяльності, у дозвіллі.

Для визначення сутності педагогічної комунікативної компетентності вчителя початкових класів важливим видається уявлення про функціональну та рівневу організацію спілкування (Г. Андреева, О. Бодальов, А. Брудний, О. Леонт'єв, Б. Ломов, В. Панфілов та інші). Проаналізовано поняття «спілкування» як одне із вихідних відповідно до терміну «педагогічна комунікація». На підставі аналізу основних ідей установлено, що *педагогічна комунікативна компетентність* є сутнісною характеристикою особистості вчителя й містить такі компоненти: глибокі знання мовної системи, здатність до побудови педагогічної комунікації, професійно-особистісні якості; високий рівень педагогічних знань і культуру професійного мислення; професійно-педагогічні вміння і творчий характер педагогічної діяльності; здатність особистості до саморегуляції.

Учитель початкових класів, професійно володіє педагогічною комунікативною компетентністю, відрізняється умінням перетворювати в інструментарій педагогічного впливу свої емоції, голос (тон, сила, інтонація), мову, жест, міміку. Уміння управляти своїми психічними станами, педагогічно дієво й емоційно відкрито висловлювати своє ставлення до вихованців є одним із засобів професійної техніки вчителя. Виділення комунікативно-мовленнєвих умінь у структурі педагогічної майстерності є загальноприйнятим, про що свідчить аналіз різних позицій науковців (Ф. Бацевич, Л. Бірюк, О. Бодальов, Н. Волкова, В. Грехнев, В. Кан-Калик, І. Синиця та інші). Для нашого дослідження становить особливий інтерес така позиція вчених – розглядати педагогічну комунікативну компетентність як складник педагогічної культури, що характеризується особистісною та професійною цінністю, спрямованістю на інший суб'єкт педагогічного процесу, яка формується у всіх видах діяльності й спілкування. Педагогічну комунікативну компетентність учителя початкових класів становлять складники: мотиваційний (потреба вчителя-комунікатора повідомити інформацію учням або отримати необхідну «зворотну» інформацію як стимул педагогічної діяльності); когнітивний (знання способів, особливостей, засобів, здійснення комунікативної діяльності),

функціональний (практичне володіння індивідуальним запасом вербальних і невербальних засобів для актуалізації різних функцій комунікації в процесі педагогічного спілкування з дітьми), мовленнєвий, як діяльнісний, має прагматичний характер комунікації (практичне володіння мовними й мовленнєвими нормами – регулятивними кодами, що забезпечують адекватне сприйняття й реалізацію смислової й оцінної інформації, вплив на дітей відповідно до комунікативної установки, вміння будувати мовлення відповідно до норм обраного комунікативного коду й правил педагогічного етикету, комбінувати комунікативні засоби у зв'язку зі зміною ситуативних умов спілкування). Психологічною умовою розвитку педагогічної комунікативної компетентності є усвідомлення вчителем необхідності підвищення своєї загальної й мовної культури та ретельної організації комунікативних умов як основи розвитку, виховання й навчання нового покоління. Динаміка розвитку педагогічної комунікативної компетентності вчителя початкової школи визначається зміною репродуктивного виконання дій і операцій творчості, гармонізацією та ускладненням мотиваційних, когнітивних, діяльнісних компонентів педагогічної діяльності.

Установлено, що педагогічна комунікативна компетентність учителя початкових класів є синтезом узаємопов'язаних якостей особистості (а саме: знань, умінь, навичок, способів організації комунікативної діяльності), необхідних для якісного та ефективного спілкування з учнями; це володіння комунікативно-мовною компетентністю, яка містить особистісне ставлення до неї й предмету комунікативної діяльності. Результативному розвитку в учителя початкових класів педагогічної комунікативної компетентності сприяє володіння високим рівнем і загальною культурою – володіння моральними якостями, основами життя особистості, а також окремих народів, сімейних, соціальних, суспільних явищ і традицій, способами організації робочого й вільного часу.

З метою формування педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя початкових класів було науково обґрунтовано технологію на таких рівнях: теоретичний (наочна характеристика технології – організаційних форм навчання, методів, засобів, принципів та педагогічних підходів); емпіричний (формування завдань та цілей технології, спостереження та аналіз чинних умов в освітньому процесі закладів вищої освіти); експериментальний (виявлення результатів моделювання шляхом упровадження технології); підсумковий (оцінка та рівень результативності технології).

Структуризація поетапної реалізації технології узагальнюється в алгоритм: аналіз мети технології; розроблення схеми педагогічної технології; добір діагностичних методик; опрацювання навчальних програм та гарантування умов упровадження технології; реалізація технології в освітньому процесі закладів вищої освіти; визначення результативності технології в практичній дії; представлення технології та її наукова рефлексія (рис. 1).

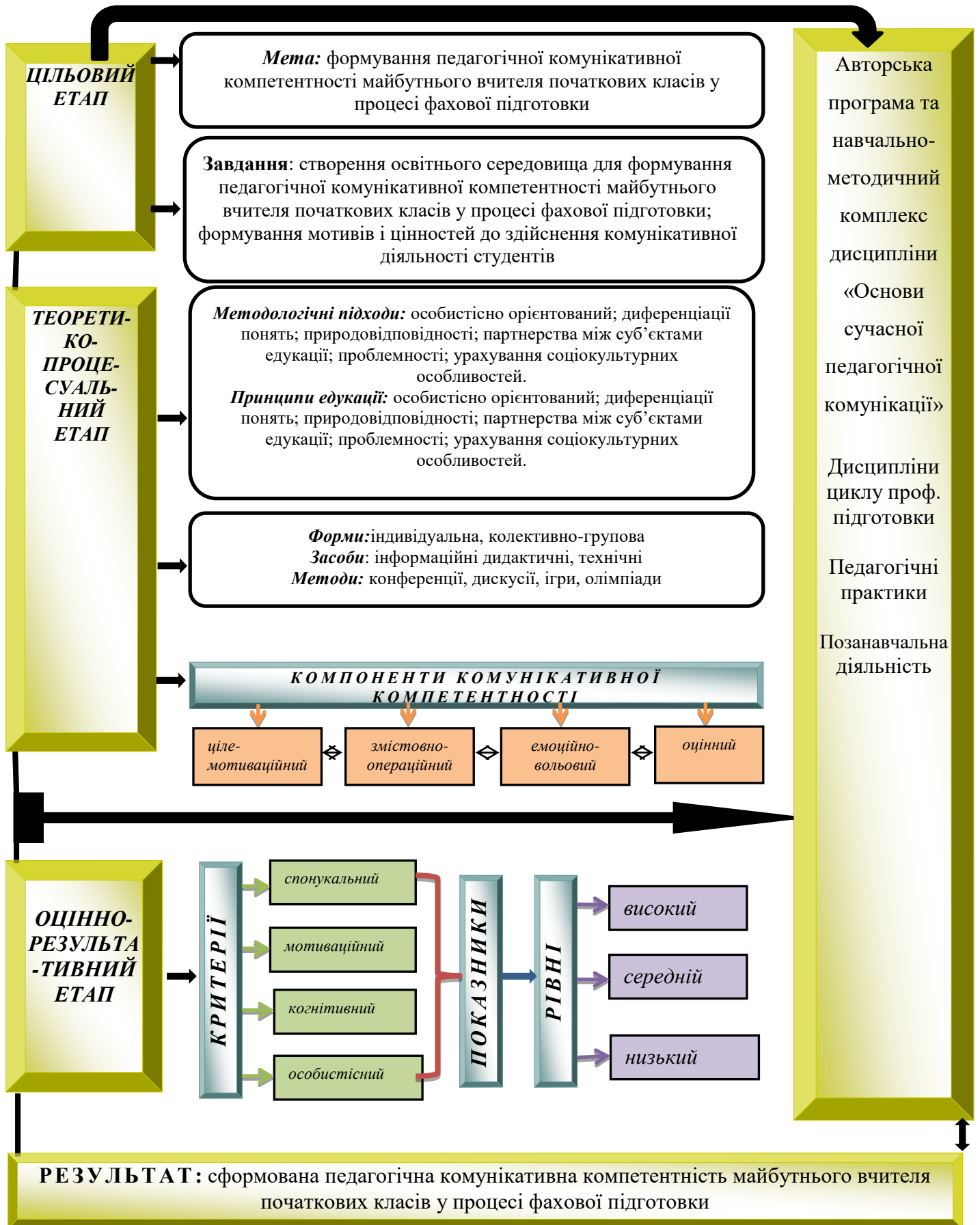

Рис. 1. Схема технології формування педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя початкових класів у процесі фахової підготовки

У другому розділі «**Експериментальна перевірка ефективності технології формування педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя початкових класів у процесі фахової підготовки**» представлено педагогічний експеримент, висвітлено результати моніторингу сформованості педагогічної комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів, здійснено кількісний і якісний аналіз результатів дослідження.

Для перевірки гіпотези дослідження впродовж *2017-2020 рр.* було проведено педагогічний експеримент на базі Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, який містив констатувальний, формувальний і підсумковий етапи науково-педагогічного пошуку.

У педагогічному експерименті брали участь 485 здобувачів освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (спеціальності 013 – Початкова освіта) факультету початкового навчання, 243 з яких увійшли до контрольної (КГ) та 242 – до експериментальної (ЕГ) групи.

На констатувальному етапі педагогічного експерименту (2017-2018 рр.) відбулося опрацювання наукових джерел із метою теоретичного осмислення досліджуваної проблеми; визначено компоненти педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя початкових класів (ціле-мотиваційний, змістовно-оперативний, емоційно-вольовий, оцінний); уточнено критерії (мотиваційний, когнітивний, особистісний), які оцінювалися на трьох рівнях (високому, середньому, низькому); здійснено добір методик дослідження до кожного показника та статистичної обробки результатів; розроблено та обґрунтовано педагогічну технологію та здійснено апробацію навчальних матеріалів із теми дослідження; проведено анкетування й тестування викладачів педагогічних університетів для з'ясування рівня їх готовності до експериментальної роботи, підготовку викладачів до формування педагогічної комунікативної компетентності студентів; здійснено відбір майбутніх експериментальних і контрольних груп.

Аналіз отриманих даних дозволив провести диференціацію складу майбутніх учителів початкових класів експериментальної групи за ознакою недостатньої сформованості тих чи тих професійних знань, умінь та навичок. Це дало змогу врахувати індивідуальні особливості студентів при подальшій реалізації програми експерименту.

Під час формувального етапу педагогічного експерименту (2018-2019 рр.) впроваджено технологію формування педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя початкових класів у процесі фахової підготовки на таких етапах: цільовому, теоретично-процесуальному, оцінно-результативному.

Цільовий етап реалізації педагогічної технології був системоутворювальним і передбачав наявність конкретної мети та відповідних завдань у контексті дослідження. На цьому етапі формувався ціле-мотиваційний компонент педагогічної комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи шляхом мотивації студентів до педагогічної комунікації при вивченні таких дисциплін, як: «Сучасна українська мова з практикумом», «Методика викладання української

мови», «Основи культури і техніки мовлення», «Українська мова за професійним спрямуванням», «Технології вивчення дисциплін мовно-літературної галузі», «Дитяча література», «Сучасна українська література», «Дитяча зарубіжна література». Ці дисципліни потребували тісної інтеграції та поліструктурності в методиці їх викладання, тому використовувалися форми (практичні заняття, самостійна творча діяльність, індивідуальна робота, консультації) та методи (розв'язування навчально-творчих завдань; виявлення і формулювання проблем; пошук додаткової інформації; висунення гіпотез; аналіз змісту підручника; створення ситуацій: зі змогою вибору, з елементами новизни, наближеними до життя, спрямованих на прояв емоційних переживань щодо пошуку нетрадиційних способів розв'язування завдань; використання елементів дослідницької роботи; підготовка повідомлень, рефератів), які спонукали студентів до розвитку власних комунікативних знань та умінь. На цьому етапі дослідження аудиторну роботу було поєднано з персоніфікованою самостійною роботою студентів, зміст якої вмотивований результатами констатувального етапу. Залежно від рівня сформованості компонентів комунікативної компетентності, студентам запропоновано блочну система комунікативних вправ, що складається з обов'язкового блоку (формування ціле-мотиваційного компонента), вербального, невербального, інформаційного, документного.

Теоретико-процесуальний етап реалізації педагогічної технології досліджуваного явища віддзеркалював передусім методологічні підходи (акмеологічний, комунікативний, проблемно-технологічний, системно-цілісний та суб'єктно-орієнтований), загальні дидактичні принципи (науковості, системності й послідовності навчання, наочності, посильності та доступності, свідомості й активності, міцності), а також методичні принципи (комунікативної спрямованості, індивідуалізації, ситуативності або контекстуальної зумовленості, професійної спрямованості), які сприяли розкриттю теоретичних характеристик формування педагогічної комунікативної компетентності у фаховій підготовці вчителя початкових класів.

Скореговано зміст навчальних дисциплін «Педагогіка», «Психологія», «Педагогічна майстерність» (комунікативні процеси, психологічні засади комунікації, вплив засобів комунікації на якість сприймання інформації), а для досягнення поставленої мети нами використовувалися такі форми навчання, які поділялися на індивідуальну (самостійна робота, консультації, науково-дослідна робота, робота з навчальною та довідковою літературою, джерелами інформації тощо) та колективно-групову (практичні заняття, ділові та рольові ігри, інтерв'ю, олімпіади, конференції, дискусії, проекти тощо). Сприяло формуванню змістово-операційного компонента педагогічної комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів навчально-творчі завдань (завдання на вибір; завдання на створення ефекту здивування, захоплення, задоволення; завдання на стимулювання зацікавленості, інтересу щодо оволодіння основами комунікації; завдання на здогадку; завдання на неоднозначність відповіді тощо). Дослідження цього аспекту дало змогу дійти висновку, що системне й цілеспрямоване використання навчально-творчих завдань посилює: позитивне ставлення студентів до комунікативного процесу; сприяє

оволодінню знаннями про його мету, етапи; сприяє формуванню вмінь організації комунікативної діяльності.

Засобами формування педагогічної комунікативної компетентності у фаховій підготовці вчителя початкових класів були такі: інформаційні (підручники, навчальні посібники для самостійної навчальної діяльності студентів, словники, довідникова література, Інтернет-ресурси); дидактичні (навчальні таблиці, програмні засоби навчання, електронні навчальні курси) та технічні (ПК, засоби телекомунікацій, відеокомп'ютерні системи, мультимедіа, віртуальна реальність). Серед методів чільне місце займали: стимулювання позитивної мотивації до комунікації (мовні олімпіади, науково-практичні конференції, метод навчальної дискусії (круглий стіл, мікрофон, акваріум, метод проєктів, зокрема випуск факультетської газети «У містечку»); сприятливого емоційного мікроклімату, вольових якостей майбутніх учителів початкових класів у процесі фахової підготовки (ігрові методи, змагання, заохочення та покарання); активізація, контроль та оцінювання навчально-пізнавальної діяльності (інтерактивні (мозковий штурм, інтерв'ю), ігрові (ділові ігри, рольові ігри, ігрові завдання типу «Асоціації», «Розповідає вчитель», «Старі казки на новий лад», «Практикум зі спілкування», «Навчальний переклад»), поточний контроль, тестовий, письмовий та комп'ютерний контроль, конкурси, семестровий контроль (залік) та підсумковий контроль (іспит), їх комбінування й варіювання.

Уміння майбутніх учителів початкових класів застосовувати різноманітні засоби комунікації сформовано за допомогою інтерактивних технологій («Дозвольте вам розповісти», «Метод шпаргалок», «Метод сценаріїв» та «Майстерня майбутнього викладача», «Навідні тексти», «Круглий стіл», «Мозковий штурм»), кейс-методу, методу проєктів («Втрати інформації в комунікативному процесі», «Вербальні та невербальні засоби комунікації», «Комунікативні бар'єри», «Ефективність комунікації в лекційній формі навчання», «Документні засоби комунікації в освітньому процесі», «Комп'ютерна комунікація у вищій школі») та комунікативного тренінгу.

Як ефективний для розвитку мовленнєвих і невербальних характеристик комунікації, контактності, перцептивних якостей особистості вирізнено комунікативний тренінг. Виконання окремих комунікативних вправ потребувало належного методичного забезпечення, зокрема підготовлених відеоматеріалів за змістом заняття: поведінка студентів на занятті, початок лекції, проведення дискусії на семінарі, завершення лекції, обговорення проблемної ситуації на лекції, елементи використання педагогічних технологій тощо. Застосування тренінгу сприяло формуванню в майбутніх учителів початкових класів професійних комунікативних умінь як основи комунікативної компетентності, умінь самопізнання й саморегуляції, стимулювало особистісне зростання. До змісту тренінгу залучено блоки різних комунікативних умінь: налагодження контакту, переривання контакту, аргументування, активне слухання тощо.

Здатність студентів застосовувати електронні засоби комунікації сформовано при вивченні дисципліни «Інформаційні комунікаційні технології», завдання якої відображали реальні комунікативні процеси в майбутній професійній діяльності.

Значну увагу під час експериментального дослідження зосереджено на формуванні в здобувачів освіти умінь створювати оптимальні просторові умови комунікації, що вивчає проксеміка, започаткована Е. Холлом.

Упровадження в освітній процес комунікативних ігор сприяло створенню на заняттях мовних ситуацій, кращому опануванню мовного матеріалу, підвищенню пізнавальної активності, розвитку прагнення до оволодіння професійно-значущими якостями, що виробляють творчий підхід до навчальної діяльності в процесі якого знання і навички, проходячи через етапи формування, переростають в педагогічну майстерність і творчість. Комунікативна гра сприяла також розвитку: навичок діалогічного мовлення; навичок читання; навичок писемного мовлення; навичок аудіювання; особистісних якостей, які передбачають формування культури розумової праці, творчої активності, креативності мислення, удосконалення навичок і вміння колективного вирішення, вироблення самостійності, що становить визначальні риси педагога-комунікатора нової формації; здатність до рефлексії. І упроваджені засоби, і методи, і тренінги сприяли формуванню емоційно-вольового компонента педагогічної комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів.

Оцінно-результативний етап формування педагогічної комунікативної компетентності у фаховій підготовці вчителя початкових класів сприяв оцінці досягнення мети за допомогою поєднання критеріїв, показників та рівнів формування досліджуваного феномену.

У результаті контрольної діагностики на останньому етапі педагогічного експерименту доведено ефективність теоретично обґрунтованої технології, що засвідчено позитивною динамікою сформованості педагогічної комунікативної компетентності у фаховій підготовці вчителя початкових класів. На цьому етапі здобувачі освіти укладають мовне портфоліо, що демонструє вільне володіння мовами та різними видами комунікативної взаємодії в освітньому процесі (пояснення, розповідь, діалог, полілог, мовний практикум).

Як свідчать отримані результати (див. табл.1), кількість студентів за спонукальним критерієм високого рівня зросла в ЕГ на 18,2%, у КГ – на 7,5%. Так само кількість респондентів, які мали низький рівень за цим критерієм, збільшилася в ЕГ – на 40,1 %, у КГ – на 14,0%.

На цьому етапі педагогічного експерименту в усіх групах збільшилась кількість студентів, які демонстрували стійкі позитивні емоції та мотиви щодо формування педагогічної комунікативної компетентності, тому навіть у ситуаціях, коли здобувачам освіти певний час не вдавалося виконати запропоноване завдання, вони зберігали свою емоційну стабільність та лишалися вмотивованими до виконання поставленого завдання.

Що стосується мотиваційного критерію, то відбулися зміни, які привели до росту його показників: в ЕГ за високим рівнем – на 16,6 %, у КГ – на 5,7 %. У результаті кількість студентів, які були переважно не вмотивовані до формування педагогічної комунікативної компетентності, зменшилася в ЕГ на 35,0 %, а в КГ – на 14,0 %.

Узагальнені результати експериментальної роботи (приріст у %)

Критерії	Рівні	ЕГ (242 особи)			КГ (243 особи)		
		На початок педагогічного експерименту	На кінець педагогічного експерименту	приріст	I зріз	II зріз	приріст
Спонукальний	високий	19,7	37,9	+18,2	20,4	27,9	+7,5
	середній	23,9	45,8	+21,9	24,1	30,6	+6,5
	низький	56,4	16,3	-40,1	55,5	41,5	-14,0
Мотиваційний	високий	13,9	30,5	+16,6	14,2	19,9	+5,7
	середній	27,9	46,3	+18,4	28,1	36,4	+8,3
	низький	58,2	23,2	-35,0	57,7	43,7	-14,0
Когнітивний	високий	19,3	37,1	+17,8	20,1	27,7	+7,6
	середній	29,7	49,3	+19,6	29,4	37,4	+8,0
	низький	51,0	13,6	-37,4	50,5	34,9	-15,6
Особистісний	високий	21,4	39,7	+18,3	22,4	29,6	+7,2
	середній	29,8	49,2	+19,4	29,4	36,8	+7,4
	низький	48,8	11,1	-37,7	48,2	33,6	-14,6

Також зазначимо, що кожного разу, коли студенти самостійно долали комунікативні бар'єри та досягали поставлених цілей, позитивно впливав на формування їхнього емоційно-вольового компонента. Як наслідок – це ще помітніше підвищувало високий рівень оцінювання за когнітивним критерієм.

На підставі вищенаведеного розраховано, що кількість студентів, які мали високий рівень сформованості когнітивного критерію збільшився в ЕГ на 17,8 %, а в КГ – на 7,6 %. Так само кількість респондентів, які мали низький рівень забезпечення цього критерію, значно зменшилася, а саме: в ЕГ – на 37,4%, у КГ – лише на 15,6 %.

Також доцільно підсумувати, що під час проведення педагогічного експерименту кількість майбутніх учителів початкової школи, які в змозі здійснювати рефлексію та формувати особистісні якості в процесі комунікації (особистісний критерій), зросла в ЕГ на 18,3 %; у КГ – на 7,2 %, і відповідно зменшилася – в ЕГ на 37,7 %; у КГ – на 14,6 %.

Як засвідчує аналіз отриманих даних за всіма використаними критеріями й показниками, у студентів експериментальних груп на контрольному етапі було зафіксовано значні позитивні зміни щодо сформованості всіх компонентів педагогічної комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи, порівняно констатувальним етапом та з результатами, отриманими в контрольній групі.

На контрольному етапі педагогічного експерименту було проаналізовано результати проведеної роботи за визначеними критеріями та показниками. Для

аргументованого підтвердження того, що результати педагогічного експерименту не є випадковими, вони забезпечені реалізацією розробленої та упровадженої педагогічної технології, здійснено їхню статистичну перевірку.

Визначення вірогідності результатів проведеного педагогічного експерименту здійснювалося за допомогою застосування критерію Пірсона (χ^2). Відповідно до запропонованої процедури, було сформульовано нульову й альтернативну гіпотезу для перевірки виявлених відмінностей у рівнях сформованості компонентів педагогічної комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів.

При довірчій імовірності, що $\alpha = 0,95$, $T = 21,18 > T_k = 4,320$ для ЕГ.

Отже, відповідно до статистичних підрахунків зміни в рівнях розвитку є статистично значущими, тобто вірогідними. Так само це дозволяє зробити висновок про правильність сформульованої гіпотези дослідження. А для КГ, $T = 4,12 < T_k = 4,32$ отриманий результат дає підстави стверджувати, що майже ніяких змін упродовж проведення педагогічного експерименту в контрольній (КГ) групі не відбулося.

Отримані результати експериментального дослідження засвідчили існування взаємозв'язку між теоретично обґрунтованою та упровадженою педагогічною технологією й позитивною динамікою сформованості компонентів педагогічної комунікативної компетентності у фаховій підготовці вчителя початкових класів в експериментальній групі.

Отже, проведеним педагогічним експериментом підтверджено положення висунутої гіпотези й доведено ефективність технології формування педагогічної комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі фахової підготовки.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження підтвердило основні положення висунутої гіпотези й дало підстави для формулювання таких висновків відповідно до поставлених завдань:

1. На основі аналізу наукової літератури з'ясовано термінологічне поле дослідження. Суть поняття «комунікативна компетентність» визначено як здатність вільно оперувати знаннями мовної системи в різних сферах людського буття (приватній, навчальній, професійній, соціальній тощо). Наголошено на розбудові професійних комунікативних знань, умінь і навичок, що сприяють ефективному виконанню виробничих питань і становлять комунікативну компетентність фахівця.

2. Педагогічна комунікативна компетентність сучасного вчителя початкових класів характеризується інтегрованим поєднанням знань, здібностей і установок, оптимальних для виконання трудової діяльності в сучасній педагогічній галузі; здатністю діяти ефективно в широкому форматі комунікативних контекстів із високим ступенем саморегулювання, рефлексії, самооцінки; швидкої, гнучкої й адаптивної реакції на динаміку обставин і середовища.

3. З'ясовано, що в процесі професійної підготовки майбутні вчителі початкових класів засвоюють знання кількох мовних систем (державної, рідної та

іноземної) під час вивчення дисциплін гуманітарного циклу й формують фахове мовлення через опанування дисциплін методичного блоку (сучасна українська мова, методика навчання української мови, педагогічна майстерність, виразне читання, основи культури і техніки мовлення, методика літературного читання, мовотворчість та інші).

4. Розроблена технологія формування педагогічної комунікативної компетентності у фаховій підготовці вчителя початкових класів була реалізована на таких етапах як: цільовий; теоретико-процесуальний, оцінно-результативний.

Цільовий етап був системоутворювальним і передбачав наявність конкретної мети та відповідних завдань у контексті дослідження. Теоретико-процесуальний етап алгоритму реалізації розробленої технології віддзеркалював передусім методологічні підходи (акмеологічний; комунікативний, проблемно-технологічний, системно-цілісний та суб'єктно-орієнтований), загальні дидактичні принципи (науковості, системності й послідовності навчання, наочності, посиленості та доступності, свідомості й активності, міцності), а також методичні принципи (комунікативної спрямованості, індивідуалізації, ситуативності або контекстуальної зумовленості, професійної спрямованості), які сприяли розкриттю теоретичних характеристик формування педагогічної комунікативної компетентності у фаховій підготовці вчителя початкових класів. Для досягнення поставленої мети нами використовувалися такі форми навчання, які поділялися на індивідуальну (самостійна робота, консультації, науково-дослідна робота, робота з навчальною та довідковою літературою, джерелами інформації тощо) та колективно-групову (практичні заняття, ділові та рольові ігри, інтерв'ю, олімпіади, конференції, дискусії, проекти тощо). Засобами формування педагогічної комунікативної компетентності у фаховій підготовці вчителя початкових класів були такі: інформаційні (підручники, навчальні посібники для самостійної навчальної діяльності студентів, словники, довідникова література, Інтернет-ресурси); дидактичні (навчальні таблиці, програмні засоби навчання, електронні навчальні курси) та технічні (ПК, засоби телекомунікацій, відеокомп'ютерні системи, мультимедіа, віртуальна реальність). Серед методів чільне місце належали: стимулювання позитивної мотивації до комунікації (мовні олімпіади, науково-практичні конференції, метод навчальної дискусії (круглий стіл, мікрофон, акваріум, метод проєктів, зокрема випуск факультетської газети); сприятливого емоційного мікроклімату, вольових якостей майбутніх учителів початкових класів у процесі фахової підготовки (ігрові методи, змагання, заохочення та покарання); активізація, контроль та оцінювання навчально-пізнавальної діяльності (інтерактивні (мозковий штурм, інтерв'ю), ігрові (ділові ігри, рольові ігри, ігрові завдання різного типу), поточний контроль, тестовий, письмовий та комп'ютерний контроль, конкурси, семестровий контроль (залік) та підсумковий контроль (іспит), їх комбінування й варіювання.

Оцінно-результативний етап формування педагогічної комунікативної компетентності у фаховій підготовці вчителя початкових класів сприяв оцінці досягнення мети за допомогою поєднання критеріїв, показників та рівнів формування досліджуваного феномену.

У результаті контрольної діагностики доведено ефективність теоретично обґрунтованої технології, що засвідчено позитивною динамікою сформованості педагогічної комунікативної компетентності у фаховій підготовці вчителя початкових класів. На цьому етапі здобувачі освіти укладають мовне портфоліо, що демонструє вільне володіння мовами та різними видами комунікативної взаємодії в освітньому процесі (пояснення, розповідь, діалог, полілог, мовний практикум).

Вірогідність отриманих даних підтверджена методом математичної статистики (за χ^2 -критерієм Пірсона), який в експериментальних групах показав значну перевагу емпіричних значень показників над критичними на рівні вірогідності 95 %. При довірчій імовірності, що $\alpha = 0,95$, $T = 21,18 > T_k = 4,320$ для ЕГ.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів означеної проблеми. Одержані теоретичні й практичні результати становлять основу для подальшого її вивчення в річищі розробки навчально-методичного супроводу процесу підвищення кваліфікації вчителів до формування та розвитку педагогічної комунікативної компетентності в майбутніх учителів початкових класів; здійснення ґрунтовного аналізу зарубіжного досвіду формування в майбутніх учителів початкових класів готовності до розвитку педагогічної комунікативної компетентності в процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації:

1. Зверєва Н. Л. Проблема педагогічної комунікативної компетентності вчителя початкових класів: аналіз актуальних досліджень. *Педагогічний альманах*. 2014. Вип. 21. С. 129 – 134.
2. Зверєва Н. Л. Структурні компоненти педагогічної комунікативної компетентності вчителя початкових класів. *Педагогіка та психологія*. 2017. Вип. 58. С. 15 – 22.
3. Зверєва Н. Л. Технологічний підхід до формування педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя. *Педагогіка та психологія*. 2018. Вип. 59. С. 161 – 169.
4. Зверєва Н. Л. Сучасні підходи до формування комунікативної культури викладача. *Освітній простір України*. 2018. Вип. 14. С. 155 – 159.
5. Зверєва Н. Л. Шляхи реалізації моделі формування педагогічної комунікативної компетентності у фаховій підготовці вчителя початкових класів. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 25. Том 2. С. 68 – 72.
6. Zvierieva N. Implementation of the technology of formation of pedagogical communicative competence in future primary school teacher. *Innovative Solutions in modern Science*. 2020. № 8(44). P. 51 – 61

Опубліковані праці апробаційного характеру:

7. Зверєва Н. Л. Проблематика гри у сучасному педагогічному процесі. *Проблеми та перспективи розвитку педагогічних і психологічних наук*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 20 квіт. 2013 р. Київ, 2013. С. 36 – 39.

8. Зверєва Н. Л. До питання педагогічної комунікації вчителя. *День науки – 2013*: матер.наук.-практ. конф. Молодих учених Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, 15 трав. 2013 р. Харків, 2013. С. 102 – 103.

9. Зверєва Н. Л. До питання фахової підготовки вчителя початкових класів. *Актуальні питання педагогіки та психології: наукові дискусії*: зб. тез наук. робіт учасників Міжнар. наук.-практ. конф., 8-9 лист. 2013 р. Львів, 2013. С. 50 – 53.

10. Зверєва Н. Л. До питання педагогічної комунікативної компетентності вчителя початкових класів. *Ключові питання наукових досліджень у сфері педагогіки та психології у XXI ст.*: зб. тез наук. робіт учасників Міжнар. наук.-практ. конф., 7-8 лют. 2014 р. Львів, 2014. С. 91 – 93.

11. Зверєва Н. Л. Сучасна педагогічна комунікація та її ціннісні складники. *Освіта в констеляціях постсучасності*: матер. III Міжнар. наук.-практ. конф., 5-6 груд. 2017р. Харків, 2018. С. 68 – 69.

12. Зверєва Н. Л. Нові підходи до формування професіоналізму сучасного вчителя початкової школи. *Key Issues of Education and Sciences: Development Prospects for Ukraine and Poland*: international multidisciplinary conference. 20-21 July 2018. Volume 6. Stalowa Wola, 2018. P. 124 – 126.

13. Зверєва Н. Л. Мовленнєва компетентність учителя початкових класів як чинник успішної соціальної комунікації. *Актуальні проблеми реформування системи виховання та освіти в Україні*: зб. тез наук. робіт учасників Міжнар. наук.-практ. конф., 27-28 квіт. 2018 р. Львів, 2018. С. 50 – 52.

14. Зверєва Н. Л. Реалізація інтеграції як навчальної технології в процесі підготовки майбутнього вчителя початкових класів. *Наукові досягнення, відкриття та шляхи розвитку педагогічної науки*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф., 25-26 трав. 2018 р. Запоріжжя, 2018. С. 86 – 87.

АНОТАЦІЇ

Зверєва Н.Л. Формування педагогічної комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі фахової підготовки. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти» – Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, МОН України. – Харків, 2021.

Дисертаційна робота є теоретико-експериментальним дослідженням проблеми формування педагогічної комунікативної компетентності майбутніх учителів

початкових класів у процесі фахової підготовки.

У дисертації проаналізовано професійний стандарт підготовки вчителя початкових класів, що дало змогу визначити специфіку фахової підготовки та виявити суперечності щодо потенційно закладеного рівня сформованості комунікативної компетентності та реальних даних. Обґрунтовано технологію формування педагогічної комунікативної компетентності, що передбачала поетапну реалізацію взаємопов'язаних етапів: цільового, теоретико-процесуального та оцінно-результативного; уточнено критерії, показники, рівні сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі фахової підготовки; визначено пріоритетні форми аудиторної та позааудиторної роботи, що сприяють розвитку комунікативної компетентності; розкрито потенціал дисциплін загальної та професійної підготовки у процесі формування педагогічної комунікативної компетентності вчителя початкових класів.

Ключові слова: формування, комунікація, спілкування, майбутні вчителі, комунікативна компетентність, початкові класи, гуманітарні науки, методи навчання, професійна діяльність, професійні знання, освітній процес.

Зверева Н.Л. Формирование педагогической коммуникативной компетентности будущих учителей начальных классов в процессе профессиональной подготовки. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования – Харьковский национальный педагогический университет имени Г. С. Сковороды, МОН Украины. – Харьков, 2021.

Диссертационная работа является теоретико-экспериментальным исследованием проблемы формирования педагогической коммуникативной компетентности будущих учителей начальных классов в процессе профессиональной подготовки. В диссертации проанализированы отраслевой стандарт подготовки учителя начальных классов, что позволило определить специфику профессиональной подготовки и выявить противоречия относительно потенциально заложенного уровня сформированности коммуникативной компетентности и реальных данных. Обоснованно технологию формирования педагогической коммуникативной компетентности, которая предусматривала поэтапную реализацию взаимосвязанных этапов: целевого, теоретико-процесуального, оценочно-результативного.

Ключевые слова: формирование, коммуникация, общение, будущие учителя, коммуникативная компетентность, начальные классы, гуманитарные науки, методы обучения, профессиональная деятельность, профессиональные знания, образовательный процесс.

Zvierieva N.L. Formation of pedagogical communicative competence of future primary school teachers in the process of professional training – Qualifying scientific work on the manuscript.

Thesis for the degree of Candidate of Pedagogical Sciences, specialty 13.00.04 –

Theory and Methods of Professional education. – H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, The Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kharkiv, 2021.

The thesis work is a theoretical and experimental study of the problem of formation of pedagogical-communicative competence of future primary school teachers in the process of professional training.

This thesis work has the analysis of the professional standard of primary school teachers' training, which enables to determine the specifics of professional training and to identify contradictions regarding the potentially laid level of formation of communicative competence and actual data. The technology of formation of pedagogical communicative competence is substantiated, which provided for the phase-by-phase realization of interrelated stages: target-oriented, theoretical-procedural and evaluation-effective; the criteria, indicators, levels of formation of communicative competence of future primary school teachers in the process of professional training are specified; priority forms of classroom and extracurricular work that contribute to the development of communicative competence are identified; the potential of general and professional training disciplines in the process of formation of pedagogical communicative competence of primary school teachers is stated.

With the purpose of formation of pedagogical communicative competence of the future primary school teacher, the technology was substantiated on the following levels: theoretical (visual characteristics of technology - organizational forms of education, methods, tools, principles and pedagogical approaches); empirical (formation of tasks and goals of technology, observation and analysis of current conditions in the educational process of higher education institutions); experimental (identification of simulation observations through the adoption of technology); resulting (evaluation and level of technology performance).

The structuring of the phased implementation of technology is summarized into the algorithm: analysis of the technology purpose; development of the pedagogical technology scheme; selection of diagnostic methods; elaboration of educational programs and guaranteeing of conditions of technology introduction; implementation of technology in the educational process of higher education institutions; determining the effectiveness of technology in practice; presentation of technology and its scientific reflection.

In the course of the research, the regularities of formation of pedagogical communicative competence of the future primary school teacher by specifying the content of students' educational activity were studied by clarifying the content of educational activities of students, and also the features of pedagogical activities of the teacher which ensuring the formation of pedagogical communicative competence of the future primary school teacher in the process of professional training, were pointed out.

In the result of control diagnostics, the efficiency of theoretically substantiated technology is proved, which is testified by the positive dynamics of the formation of pedagogical communicative competence in the professional training of primary school teachers. At this stage, students compile a language portfolio that demonstrates fluency in languages and various types of communicative interaction in the educational process (explanation, narration, dialogue, polylogue, language hands-on training).

The study does not cover all aspects of the outlined problem. The obtained theoretical and practical results form the core of its further study in the course of development of educational and methodical support of the advanced training process of teachers to the formation and development of pedagogical communicative competence for the future primary school teachers; carrying out a thorough analysis of foreign experience in the formation of future primary school teachers' readiness for the development of life-creating potential in the process of studying the humanities.

Key words: formation, communication, interaction, future teachers, communicative competence, primary classes, humanities, teaching methods, professional activity, professional knowledge, educational process.

Підписано до друку 01.03.2021. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Друк цифровий.
Ум. друк. арк. 0,9. Наклад 100 пр. Зам. № б/н.
Надруковано СПД ФО Степанов В. В., м. Харків, вул. ак. Павлова, 311
Свідоцтво про державну реєстрацію В00 № 941249 від 28.01.2003 р.

